

Streszczenia w języku polskim

Anna Potyrała

Słowa kluczowe: trybunał norymberski, zbrodnie międzynarodowe, odpowiedzialność indywidualna, Międzynarodowy Trybunał Karny, międzynarodowy nakaz aresztowania

Celem niniejszego artykułu jest analiza koncepcji odpowiedzialności indywidualnej oraz jej praktycznej realizacji w XXI w. Chodzi o udowodnienie, iż pomimo deklarowanego zaangażowania członków społeczności międzynarodowej w działania na rzecz pokoju i bezpieczeństwa oraz ochrony praw człowieka: (a) stanowisko państw względem koncepcji pociągania do odpowiedzialności osób fizycznych za zbrodnie międzynarodowe kształtowane jest przez aktualny układ sił na arenie międzynarodowej, interesy własne oraz obowiązujące sojusze dwu lub wielostronne, (b) w efekcie koncepcja odpowiedzialności indywidualnej za zbrodnie międzynarodowe traci charakter normatywny.

Tematyka niniejszego artykułu oraz tak sformułowana hipoteza badawcza wpłynęły na wykorzystane w toku rozważań metody badawcze. Skorzystano z metod charakterystycznych dla nauk społecznych, w szczególności dla nauk o polityce i administracji, nauki o stosunkach międzynarodowych oraz dla nauk prawnych. Kluczową rolę przypisano metodzie analizy prawnej, metodzie porównawczej oraz genetycznej metodzie historycznej. Analiza typu *case-study* pozwoliła wykazać brak woli wypełniania międzynarodowego zobowiązania ścigania i sądenia osób indywidualnych podejrzanych o zbrodnie międzynarodowe, a tym samym kwestionowanie jej normatywnego charakteru.

Izabela Paszko

Słowa kluczowe: kultura pamięci, Niemcy, druga wojna światowa, infrastruktury, transformacje społeczno-kulturowe

Artykuł stawia sobie za zadanie zdiagnozowanie współczesnej kultury pamięci w Niemczech w kontekście wydarzeń społeczno-politycznych z ostatnich czterech lat oraz postmigranckiego i postsocjalistycznego charakteru niemieckiego społeczeństwa. W powszechnej świadomości zwykło się uważać kultury pamięci za monolityczne konstrukty opierające się na symbolach i aktywnościach legitymizowanych przez państwo. Proces kształtowania się niemieckiej kultury pamięci wskazuje, że jest ona raczej amalgamatem wielu czynników, związanych nie tyle z aktywnością agencji państwowych, ale przede wszystkim

swoich uczestników, umiejscowionym w specyficznym „tu i teraz”. Co więcej, determinantami zmian są również czynniki związane z lokalną administracją, finansowaniem czy dostępną technologią.

Autorka formułuje dwie hipotezy. Pierwsza z nich opiera się na założeniu, że niemiecka kultura pamięci podlega procesowi „glokalizacji”, co jest uwarunkowane doświadczeniami podzielonego państwa, ale przede wszystkim wynika z działań i decyzji podejmowanych na szczeblu lokalnym. Druga hipoteza dotyczy aktualizacji treści kultury pamięci spowodowanych zmianami zachodzącymi w sferze społecznej, politycznej i technologicznej. W konsekwencji autorka wyszczególniła następujące pytania badawcze: jakie czynniki kształtują współczesny krajobraz upamiętnienia? Czy są one unikalne dla Niemiec? Jak zmieniają się paradygmaty dotyczące kultury pamięci i jakie są tego możliwe konsekwencje?

Do rozwiązania problemów badawczych, autorka posłużyła się analizą dyskursu do zbadania doniesień medialnych z opiniotwórczej prasy, jak również metodę historyczną połączoną z elementami analizy procesu decyzyjnego, co umożliwiło rekonstrukcję wybranych procesów instytucjo-twórczych oraz wzajemnych relacji między aktantami pamięci. Podsumowując, artykuł wskazuje złożoność czynników warunkujących współczesną, niemiecką kulturę pamięci, tj. heterogeniczne społeczeństwo czy nowe obszary historycznej eksploracji (tj. historia społeczeństwa imigranckiego), które w perspektywie polskiej kultury pamięci dotychczas nie odgrywały istotnej roli.

Joanna Modrzejewska-Leśniewska

Słowa kluczowe: Afganistan; Pakistan; II wojna światowa; zimna wojna; linia Duranda

II wojna światowa była wydarzeniem, które wywarło determinujący wpływ na wszystkie państwa świata – istniejące, i te, które w jej wyniku uzyskały niepodległość, jak i na te, które zachowały neutralność wobec światowego konfliktu. Rywalizacja Wschód-Zachód w zimnej wojnie w niemniejszym stopniu zaważyła na losach poszczególnych państw, także tych, które starały się dystansować od rywalizacji potęg. W takiej sytuacji znalazł się Afganistan, który zdołał zachować neutralność podczas II wojny światowej, a po jej zakończeniu chciał rozwijać się gospodarczo nie wiążąc się z żadną z dominujących sił. Jednak pozostałość po czasach brytyjskich rządów w Indiach w postaci linii Duranda spowodowała niemożność uregulowania relacji z sąsiednim Pakistanem i *summa summarum* doprowadziła do uwikłania Afganistanu w rywalizację amerykańsko-radziecką.

Z tego też względu warto postawić pytania o siłę oddziaływania wydarzeń sprzed ponad 80 lat, czy też z lat 1947-1991 na współczesną sytuację Afganistanu. W jaki sposób II wojna światowa wpłynęła na Afganistan, który zadeklarował neutralność i zachował ją do końca konfliktu zbrojnego? Czy mimo braku zaangażowania w wojnę Afganistan poniósł związane z nią straty, a jeśli tak, to jakie? Jak dekolonizacja Indii i niewywiązanie się ze zobowiązań przez Brytyjczyków skomplikowało sytuację Afganistanu w warunkach zimnej wojny i ostatecznie skazało na dryf w stronę Rosji Radzieckiej? Jak na sytuację wewnętrzną i międzynarodową Afganistanu wpłynęła zimnowojenna rywalizacja?

Podstawą odpowiedzi na postawione pytania będzie analiza materiałów źródłowych wytworzonych przez administrację brytyjską, radziecką i amerykańską. Cennym uzupełnieniem będzie literatura przedmiotu.

Olaf Bergmann

Słowa kluczowe: Druga Rzeczypospolita, Polska Zachodnia, integracja, unifikacja, gospodarka

Jednym z najważniejszych i najtrudniejszych wyzwań państwa polskiego i jego obywateli po 1918 r. była unifikacja i integracja odrodzonej ojczyzny. Wcześniej i wskutek rozbiorów ziemie polskie znajdowały się przez ponad stulecie pod polityczno-administracyjną oraz ekonomiczną kontrolą trzech mocarstw zaborczych i stanowiły ich integralną część. Wielowiekowe więzy historycznych dzielnic czy regionów Polski zostały zerwane, a po odzyskaniu niepodległości Polacy musieli je na nowo odtworzyć. Procesy te obfitowały zarówno w sukcesy, jak i porażki. Jednym ze źródeł, na podstawie kwerendy których można przeprowadzić ich analizę, jest ukazujący się w Poznaniu w latach 1936-1938 miesięcznik „Gospodarka Zachodnia”

. W niniejszym artykule zasadniczą kwestią jest próba ustalenia roli i znaczenia Ziem Zachodnich, w tym szczególnie ich wielkopolskiej części, jak również oceny owych zjawisk z perspektywy specjalistów (głównie ekonomistów) związanych z zachodnimi kresami państwa polskiego. Odpowiedzi na te pytania, jak też na wiele innych i związanych z samą istotą i elementami integracji i/lub unifikacji Drugiej Rzeczypospolitej, będziemy poszukiwać w zaledwie jednym, ale nadzwyczaj interesującym źródle prasowym. Celem artykułu jest zaprezentowanie oceny tych procesów, ich sukcesów i porażek, w opiniach naukowców i publicystów, którzy byli ich bezpośrednimi świadkami, a w drugiej połowie lat 30. posiadali już prawie dwudziestoletnią perspektywę ich przebiegu.

Dla przedstawienia tych prasowych enuncjacji skorzystano z dorobku metodologicznego stosowanego w badaniach historycznych oraz przede wszystkim prasoznawczych.

Marceli Tureczek

W 2025 roku mija 80. rocznica zakończenia II wojny światowej. Jednym z kluczowych aspektów pamięci o roku 1945 w Polsce jest kwestia terytoriów odebranych Niemcom i przyłączonych do państwa polskiego. Temat ten został szeroko omówiony w istniejącej literaturze.

Kwestie, które zdaniem autora zasługują dziś na ponowną uwagę, dotyczą obecnej sytuacji tych terytoriów, w szczególności w odniesieniu do przemian społecznych i tożsamościowych, a także ich obecnej sytuacji gospodarczej. Tekst nie ma na celu udzielenia ostatecznych odpowiedzi, lecz stanowi próbę zainicjowania refleksji nad potrzebą nowego spojrzenia na te tereny.

Ramy dla tych rozważań kształtują kwestie tożsamości i pamięci w kontekście stosunków polsko-niemieckich, edukacja mająca na celu kształtowanie postaw młodszych pokoleń oraz realia gospodarcze tych regionów. Choć wybrane elementy mogą wydawać się rozbieżne, w rzeczywistości są ze sobą powiązane. Zebrane razem, choć nie stanowią kompleksowej analizy, sugerują nowe i inspirujące konteksty, które definiują specyfikę tych obszarów we współczesnej Polsce.

Justyna Kijonka

Słowa kluczowe: Górny Śląsk, socjologia pamięci, II wojna światowa, Tragedia Górnos Śląska, sztuka na Górnym Śląsku

Przypadająca w 2025 r. rocznica Tragedii Górnos Śląskiej dotyczy wydarzeń sprzed 80 lat, które zmieniły oblicze regionu. Przez lata pamięć o II wojnie światowej i „wyzwoleniu” Górnego Śląska przez Armię Czerwoną była okryta zasłoną milczenia. Tym samym przeżywanie traumy wojennej i czas rozliczeń z przeszłością nastąpił na Górnym Śląsku później niż w innych częściach kraju.

Górny Śląsk jako region pogranicza kulturowego miał od wieków swój własny, odrębny od polskiego, kalendarz historyczny związany przede wszystkim ze zmienną przynależnością

państwową. Miała ona zawsze poważne konsekwencje dla mieszkańców regionu, jednak najdramatyczniejsze doświadczenie nadeszło wraz z wybuchem II wojny światowej. Konsekwencje wojny nie ustały dla Górnolązaków wraz zakończeniem działań wojennych. Dotknęły one po wojnie ludność rodzimą, wobec której nowe, polskie władze przejawiały daleko idącą nieufność.

Artykuł podejmuje problem pamięci społecznej Górnolązaków o tamtych wydarzeniach w nawiązaniu do kwestii historycznych, tożsamościowych i społecznych. Przedmiotem opisu i analizy jest literatura i sztuki teatralne podejmujące ten temat. Impulsem do powstania artykułu był ogromny sukces frekwencyjny i odbiór spektaklu „Mianujom mie Hanka” w Teatrze Telewizji w styczniu 2025 r., którego emisja była dla wielu Górnolązaków prawdziwym *katharsis*.

Ks. Dariusz Śmierzchalski-Wachocz, Bożena Grabowska

Słowa kluczowe: Ziemia Lubuska, obóz pracy przymusowej, nazizm, powstanie warszawskie, niemiecka kolej

III Rzesza Niemiecka funkcjonowała w oparciu o system represji. Jedną z dróg prowadzących do zorganizowania i utrzymania sprawnej maszyny wyzysku i terroru było zakładanie obozów różnego typu i przeznaczenia. Na Ziemi Lubuskiej, która do końca II wojny światowej była integralną częścią Rzeszy, były rozlokowane obozy wszystkich kategorii.

Jeden z obozów pracy przymusowej był zorganizowany w Gross Gandern (Gądkowie Wielkim). Funkcjonował on w latach 1943-1945. Był to niewielki obóz powstały na potrzeby budowy infrastruktury linii kolejowej. W 1944 r. przewinęła się przez ten obóz 300-osobowa grupa powstańców warszawskich: kobiet, dzieci, osób starszych i rannych, którzy zostali przywiezieni z obozu przejściowego w Pruszkowie, a po krótkim pobycie w Gross Gandern trafili do obozu koncentracyjnego w Dachau.

W 1968 r. Okręgowa Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Zielonej Górze podjęła śledztwo w sprawie obozu pracy przymusowej w Gądkowie Wielkim, które trwało od 21 maja 1968 r. do 18 marca 1971 r. Dokumentację śledztwa zawiera teczka w zasobie Archiwum Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Poznaniu.

Artykuł przybliży dzieje obozu pracy przymusowej w Gross Gandern w oparciu o treść teczek archiwalnej z perspektywy 80 lat po likwidacji obozu i zakończenia II wojny światowej.

